

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2024. № 12.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.12.10>

УДК 351

А. П. Хряпинський,

к. ю. н., м. Харків, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2492-051X>

КОНЦЕПТУАЛЬНО-ЕТИМОЛОГІЧНИЙ ВИМІР СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «ГІБРИДНА ВІЙНА» ТА «ГІБРИДНІ ЗАГРОЗИ»

A. Khriapynskyi,

PhD in Law, Kharkiv, Ukraine

CONCEPTUAL-ETYMOLOGICAL DIMENSION OF THE ESSENCE OF THE CONCEPTS "HYBRID WARFARE" AND "HYBRID THREATS"

У даній статті здійснюється аналіз та доктринальний синтез концептуально-етимологічного виміру сутності поняття «гібридна війна» та «гібридні загрози».

В результаті проведеного дослідження визначено, що термін «гібридна війна» досить широко поширений у сучасній політичній комунікації, він представлений офіційним та альтернативним розумінням ролі сторін у конфлікті. Перший варіант змісту представлений переважно у ЗМІ традиційного характеру, другий – у соціальних мережах. При цьому газетні тексти репрезентують офіційну позицію як через її артикулювання, так і через заперечення інших точок зору. Дифузний характер значення, що так і не

склалося в рамках формування нормативного розуміння, дозволяє особам, які його використовують, формулювати власну інтерпретацію, що відрізняється образністю, емоційністю, а отже, неоднозначністю. Більшість проаналізованих контекстів, що включають словосполучення, підтверджує той факт, що воно потребує додаткового пояснення для широкого кола осіб.

Констатовано, що політична комунікація, особливо у ЗМІ, відрізняється фрагментарністю, тобто не включає повноцінного опису всієї ситуації тих чи інших подій, що призводить і до фрагментування значення, окремі компоненти якого актуалізуються у зв'язку з тематикою інформаційного повідомлення. Таким чином, термін у політичному дискурсі набуває нестійкого, аморфного значення, що багато в чому визначається як контекстом, так і позицією автора. Зміна мовного оточення призводить до зміни змісту висловлювання: особливо наочно можна простежити зміну вектора на прикладі характеристики суб'єкта впливу за допомогою засобів та методів гібридної дії. Досить часто, значення терміну «гібридна війна» включає обов'язкове згадування про протистояння різних суб'єктів, один з яких агресор, у політичному дискурсі змінюється зі зміною джерела розповсюдження інформації. Зміна комунікативного поля може призвести до появи конотацій, що впливають на інтерпретацію змісту інформаційного повідомлення в цілому. Таким чином, попередність оціночної маркірованості терміну формується навіть не лексичним оточенням, а специфікою засобу масової інформації. Отже, можемо резюмувати, що використання терміну «гібридна війна», досить поширеного в масовій свідомості, але не має чіткого значення, актуалізується переважно у зв'язку з політичними подіями, яким дається державна або міжнародна оцінка. Сам термін, оскільки в тексті поєднується із вказівкою на суб'єкт чи об'єкт агресивних дій, виступає як маркер оцінки автором оповідання описуваної ситуації. Без додаткового коментаря з боку адресанта в політичному дискурсі термін набуває соціумно-ідеологічної маркованості та стає засобом вираження ставлення до предмета мови. У політичній комунікації термін «гібридна війна» характеризується мінливістю змісту з урахуванням специфіки засобу масової інформації, що формує попереднє поле конотацій.

This article provides an analysis and doctrinal synthesis of the conceptual-etymological dimension of the essence of the terms "hybrid war" and "hybrid threats". The research shows that the term "hybrid war" is widely used in contemporary political communication and is presented in official and alternative understandings of the role of parties in conflict. The diffuse nature of the term's meaning, which has not yet been established within the framework of forming a normative understanding, allows individuals who use it to formulate their own interpretation, which differs in imagery, emotionality, and ambiguity. It is noted that political communication, especially in the media, is characterized by fragmentation, which leads to a fragmentation of the meaning of the term. The meaning of the term "hybrid war" often includes mandatory mention of the confrontation between different subjects, one of which is an aggressor, which changes in the political discourse with the change of the source of information dissemination. The preceding evaluative marking of the term is formed not even by the lexical environment, but by the specificity of the mass media. Therefore, we can conclude that the term "hybrid war", which is quite common in the mass consciousness, but has no clear meaning, is mainly actualized in connection with political events, which receive a state or international assessment. The term itself, since it is combined with a reference to the subject or object of aggressive actions in the text, serves as a marker of the author's evaluation of the described situation. In political discourse, without additional comments from the addressee, the term acquires a socio-ideological marking and becomes a means of expressing the attitude towards the subject matter. In political communication, the term "hybrid war" is characterized by variability of meaning, considering the specificity of the mass media, which forms the preliminary field of connotations.

Ключові слова: управління, гібридні загрози, протидія та превенція, інноваційний розвиток, протидія загрозам, превенція загрозам, гібридні загрози в управлінні.

Keywords: management, hybrid threats, counteraction and prevention, innovative development, countermeasures against threats, prevention of threats, hybrid threats in management.

Постановка проблеми. Дослідження концептуально-етимологічного виміру сутності понять «гібридна війна» та «гібридні загрози» є дуже важливим і актуальним у сучасному світі. З огляду на зростаючу кількість гібридних загроз, країни посилюють свої зусилля для протидії цим загрозам, однак, незважаючи на це, терміни «гібридна війна» та «гібридні загрози» є неоднозначними та не мають чіткого визначення, що створює певні труднощі у їх вивченні та розумінні.

Дослідження концептуально-етимологічного виміру цих термінів дозволяє розкрити їх сутність, походження та еволюцію, що допоможе у розумінні та аналізі гібридних загроз, а також визначити, які методи та підходи можуть бути використані для протидії гібридним загрозам та які заходи необхідно приймати для забезпечення національної та міжнародної безпеки. Крім того, зростаюча кількість гібридних загроз та гібридних воєн створює потребу в розробці нових стратегій та підходів до протидії цим загрозам. Дослідження концептуально-етимологічного виміру цих термінів може сприяти розробці нових підходів та стратегій, які допоможуть ефективно протистояти гібридним загрозам та запобігати гібридним війнам, що додатково свідчить про актуальність обраного дослідження.

Теоретико-прикладні аспекти дослідження внутрішніх загроз знайшли своє відображення у наукових працях багатьох вчених, зокрема таких як: Л. Акімова, С. Лазаренко, В. Ліпкан, Н. Словацька. Водночас, питання пов'язані із комплексним науковим обґрунтуванням та аналізом доктринального синтезу концептуально-етимологічного виміру сутності поняття «гібридна війна» та «гібридні загрози».

Внаслідок чого **метою** даної статті є наукове обґрунтування та дослідження проблематики доктринального синтезу концептуально-етимологічного виміру сутності поняття «гібридна війна» та «гібридні загрози».

Виклад основного матеріалу. З метою комплексного аналізу поняття, що розглядається, спочатку звернемося до питання про термінологічний характер поєднання «гібридна війна». Питання є досить дискусійним, якщо досліджувати словосполучення «гібридна війна» з позиції класичного уявлення про терміни,

які повинні мати певні властивості та ознаки. Так, одні науковці вказують, що цей термін має визначатися як номінативна спеціальна лексична одиниця, що належить до спеціальної галузі знання, характеризується дефінованістю, точністю значення, контекстуальною незалежністю та ін. [1, с. 400]. В той же час, називати «гібридну війну» термінологічною одиницею досить складно: чіткого значення не має, може змінювати свій об'єм з урахуванням контексту, є стилістично замаскованою, відтворюється в мові в різних варіантах за збереження семантичної домінантності.

При цьому варто звернути увагу на той факт, що ряд ознак, характерних термінів, все ж таки дозволяються нам виділити певні особливості. По-перше, словосполучення має номінативність, тобто називає дію, що характеризується конкретними ознаками. Денотатом у даному випадку виступає поняття, що відноситься до сфери спеціальних знань. По-друге, з формального боку можна говорити про відповідність усім нормам мови та, зокрема, стилістичній віднесеності до офіційно-ділового стилю; стислості та ємності номінації. По-третє, зі змістовної точки зору словосполучення характеризується несуперечливістю семантики компонентів терміну. Визначена інваріантність є факультативною ознакою при побутуванні в науковому дискурсі з урахуванням галузевої специфіки застосування терміна.

Очевидно, більш справедливо було б говорити про «гібридну війну» як про квазітермін, оскільки словосполучення є такою номінативною одиницею, яка позначає поняття з нестійким змістом, що ускладнює його віднесення до терміносистеми. При цьому розглянуті особливості багато в чому пов'язані з тим, що з історико-лексикологічної точки зору поєднання, що вивчається, відноситься до термінів-неологізмів, народження яких обумовлене появою нових явищ, поки що не мають чітких ознак та класифікацій, що позначається і на змісті терміна. Розмите розуміння про сутнісні характеристики «гібридної війни» як явища призводить до нечіткості його дефініції як терміну. Цю ситуацію можна розглядати як закономірну, тому при оцінці терміну варто враховувати частотність його використання, поширеність та інші фактори, щоб

визнати його терміном, а не лише набір ознак, якими має володіти лексема незалежно від моменту її появи.

Традиційно вважається, що термін «гібридна війна» починає з'являтися в комунікативному просторі з 2001 р. в англomовних публікаціях у контексті оголошення США «глобальної війни з тероризмом» [2, с. 103]. Тож можемо помітити, що термін має публіцистичний, а не юридичний чи науковий – нормативний характер. Він якраз спрямований на демонстрацію ставлення автора до змісту розповіді, що надалі запозичується разом із терміном до інших комунікативних сфер. З точки зору частоти зустрічальності в текстах можна говорити про те, що це досить високочастотний термін з урахуванням обмеженості його професійного застосування. Проблематика війни в цілому, а вивчення її різновидів, зокрема, не можуть бути віднесені до наукових напрямків широкого кола досліджень, однак термін поширився далеко за межі вузькоспеціальних одиниць, відомих обраному професійному суспільству.

Необхідно відзначити, що сама поява в комунікативному акті терміну, що вивчається, сприймається учасниками комунікації як спеціалізована одиниця. Саме тому, як можемо припустити, в окремих текстових фрагментах ЗМІ простежується тенденція не лише включити термін у мову, а й пояснити його хоча б частково у контексті поточної оповіді. Ця тенденція багато в чому призвела до того, що, окрім науково-політичної інтерпретації, з'явилася і побутова, яка не завжди збігається з основним змістом терміну і має більш ілюстративний характер, ніж дефіційний [3, с. 96].

Зауважимо і ще одну тенденцію останніх десятиліть: політологічні терміни починають впливати на парадигму чинного міжнародного права та суворе розмежування термінів на «політологічні» та «міжнародно-правові» відходить у минуле. Дані зміни позначаються на спробі стандартизації смислових домінант та приведенні до єдиної інтерпретації раніше різноспрямованих тлумачень. Так, можна виділити досить стійке смислове ядро терміна. З урахуванням явної приналежності одиниці, що розглядається, до спеціальної мови та сприйняття її в суспільній свідомості такою будемо розглядати словосполучення «гібридна

війна» як термін. Головним словом і родовим компонентом виступає лексема «війна», що має статус терміноелементу, що має значення самостійного і визначає семантику словосполучення в цілому. У зв'язку з цим за морфологічним типом головного слова цей термін можна охарактеризувати як субстантивне словосполучення. Цей елемент відноситься до консубстанційних термінів, оскільки слово є багатозначним і зустрічається як у повсякденному, так і в професійному мовленні. У межах аналізу сенсу терміна лексема «війна» має велике значення, оскільки значення суті конфлікту, про який йдеться, завжди передбачає поєднання озброєного конфлікту та інших способів впливу на супротивника. У зв'язку з цим можна відзначити, що війна як «озброєна боротьба між державами, народами, племенами тощо або громадськими класами всередині держави буде визначальним компонентом при конструюванні смислового поля терміна.

Інші терміни, які часто використовуються як синонімічні або тематично пов'язані з аналізованим, мають переважно одну ключову кваліфікуючу ознаку, що дозволяє чітко розмежувати поняття. Так, якщо йдеться про «проксі-війни», то на основі аналізу робіт дослідників можемо виявити таку відмінність: «проксі-війна» відноситься переважно до категорії військових конфліктів, «гібридна війна» передбачає широкий спектр різних форм і способів протидії, до яких звертаються сторони, що формує багатоплановість протистояння учасників конфлікту на різних щаблях взаємодії: інформаційному, економічному, психологічному та ін.

Зі збереженням першого компонента переважно представлені такі словосполучення: «гібридна війна», «гібридне протистояння», «гібридний конфлікт», «гібридна загроза». У науковій та суспільно-правовій літературі вони можуть виступати як синонімічні, інклюзивні чи непов'язані. В даному випадку варто зазначити, що «загроза», «конфлікт», «протистояння» не містять у своїй семантиці обов'язкового компонента «озброєної боротьби», що виступає, поряд з іншими, обов'язковим компонентом у терміні «гібридна війна». У зв'язку з цим з урахуванням поставлених дослідницьких завдань у цій роботі ми не

розглядаємо перераховані словосполучення як синонімічні [4, с. 42].

До обов'язкових структурних компонентів змісту терміна «гібридна війна» за результатами теоретичних досліджень відносяться такі: вказівка на суб'єкт, тобто ініціатора негативних дій щодо об'єкта; вказівка на об'єкт, тобто бік, що піддається впливу; характеристика дій, які здійснює суб'єкт щодо об'єкта. Дані три семантичні компоненти є обов'язковими, проте з урахуванням контексту можуть бути виражені експліцитно або імпліцитно, що має принципове значення в рамках політичного вектора інформації, що повідомляється. Термін «гібридна війна» має власну формальну та змістовну визначеність, яка так чи інакше простежується у фундаментальних дослідженнях. Однак не можна не помітити, що така визначеність порушується при включенні словосполучення до масового комунікативного простору. Так, переважно експліцитно йде згадка в тексті або про суб'єкта, або про об'єкт, тобто принципово значущим для політичної комунікації стає розставити акценти, висловити підтримку або осуд щодо дій, а не перерахувати всіх учасників конфлікту. Акцент під час подання інформації зміщується завжди в політичному дискурсі в одну зі сторін – термін не розглядається як нейтральний, він має оцінний характер.

Окрім того, як відомо термін «гібридна війна» зустрічається переважно у корпусах соціальних мереж та газетних, що вказує на його поширеність у суспільно-політичному просторі. При цьому в корпусі соціальних мереж частотність включення в мову невисока. Пояснювальні контексти відсутні практично повністю, тобто термін розглядається як оцінно маркований і знайомий учасникам комунікації, який не потребує пояснення.

У двох контекстах представлений змістовий зв'язок з іншими термінами – «інформаційна війна» та «звичайна війна». При цьому автори розглядають інформаційну війну як компонент гібридної [5, с. 39]. Так, у діаді «гібридний» – «інформаційний» простежується родовидовий зв'язок. У діаді «гібридна» – «звичайна» представлено змістове протиставлення, яке підтримується антитезою, вираженою за допомогою включення порівняльного ступеня прикметника («інформаційна (у чистому вигляді або гібридна) війна стала

ефективнішою за звичайну)), що вказує на велику результативність першої в порівнянні з другою. При цьому можна явно відзначити превалювання виключно одного компонента у смисловому ядрі терміну «гібридна війна» (інформаційна війна), інші семантичні складові у розглянутих контекстах не згадуються авторами [6, с. 18].

Інтерпретаційні коментарі здебільшого відсутні, тільки в одному прикладі з'являється частковий коментар авторського розуміння терміну з конкретизацією семантики: «гібридна війна ведеться і на дипломатичному, і на інформаційному, і на інших фронтах». Так, з урахуванням розглянутого контексту можна відзначити, що «гібридна війна» має багатоплановий характер, тобто протистояння сторін ведеться засобами інформаційного, дипломатичного впливу та деякими іншими способами, які не вказані в тексті, але мають на увазі автор, оскільки лексична одиниця включає відкритий перелік характеристик, розширення якого передбачено [7, с. 603].

У проаналізованих контекстах можемо відзначити певні тенденції використання терміна та трансформації його семантики. Переважно тексти, що розглядаються, відносяться до політичної тематики. Тільки один приклад немає політичної прив'язки. Цікавим є той факт, що термін при цьому використовується не в контексті обговорення політичної ситуації протистояння держав, а при коментарі дій щодо окремої особи, що явно розширює значення терміна та його застосування у сфері конфліктології загалом, а не лише її політичної галузі [8, с. 24]. Однак такий приклад є поодиноким, виступає скоріше оказіональним і не може вказувати на тенденцію розширення значення терміна у сучасній комунікації.

Використання терміна у більшості розглянутих прикладів не пов'язане з його коментарем, автори включають словосполучення як елемент соціальної реальності, відомий адресату. Окремо варто виділити використання інтегрованих термінів, у яких компонент «гібридний» постає як один із елементів словосполучення, що доповнюється конкретизуючою видовою лексемою. Наприклад, «інформаційно-гібридна війна», «ідеологічна гібридна війна»,

«мережева гібридна війна» [9, с. 195-196].

Таким чином, термін включає характеристику низки компонентів гібридної війни: політика, ідеологія, економіка, культура, інформація, право, психологія, спорт, охорона здоров'я. При цьому перша частина є найбільш частотною, а завершальна – одиничними варіантами включення до авторської розповіді. Зазначимо, що термін при цьому не отримує такої ідеологічної прив'язки до поглядів автора, як у соціальних мережах. Швидше, навпаки – контексти, що розглядаються, стійко містять формулювання, що відображає спрямованість гібридної війни

Висновки і пропозиції. Таким чином, в результаті проведеного дослідження визначено, що термін «гібридна війна» досить широко поширений у сучасній політичній комунікації, він представлений офіційним та альтернативним розумінням ролі сторін у конфлікті. Перший варіант змісту представлений переважно у ЗМІ традиційного характеру, другий – у соціальних мережах. При цьому газетні тексти репрезентують офіційну позицію як через її артикулювання, так і через заперечення інших точок зору. Дифузний характер значення, що так і не склалося в рамках формування нормативного розуміння, дозволяє особам, які його використовують, формулювати власну інтерпретацію, що відрізняється образністю, емоційністю, а отже, неоднозначністю. Більшість проаналізованих контекстів, що включають словосполучення, підтверджує той факт, що воно потребує додаткового пояснення для широкого кола осіб.

Політична комунікація, особливо у ЗМІ, відрізняється фрагментарністю, тобто не включає повноцінного опису всієї ситуації тих чи інших подій, що призводить і до фрагментування значення, окремі компоненти якого актуалізуються у зв'язку з тематикою інформаційного повідомлення. Таким чином, термін у політичному дискурсі набуває нестійкого, аморфного значення, що багато в чому визначається як контекстом, так і позицією автора. Зміна мовного оточення призводить до зміни змісту висловлювання: особливо наочно можна простежити зміну вектора на прикладі характеристики суб'єкта впливу за допомогою засобів та методів гібридної дії. Досить часто, значення терміну

«гібридна війна» включає обов'язкове згадування про протистояння різних суб'єктів, один з яких агресор, у політичному дискурсі змінюється зі зміною джерела розповсюдження інформації. Зміна комунікативного поля може призвести до появи конотацій, що впливають на інтерпретацію змісту інформаційного повідомлення в цілому. Таким чином, попередність оціночної маркірованості терміну формується навіть не лексичним оточенням, а специфікою засобу масової інформації. Отже, можемо резюмувати, що використання терміну «гібридна війна», досить поширеного в масовій свідомості, але не має чіткого значення, актуалізується переважно у зв'язку з політичними подіями, яким дається державна або міжнародна оцінка. Сам термін, оскільки в тексті поєднується із вказівкою на суб'єкт чи об'єкт агресивних дій, виступає як маркер оцінки автором оповідання описуваної ситуації. Без додаткового коментаря з боку адресанта в політичному дискурсі термін набуває соціумно-ідеологічної маркованості та стає засобом вираження ставлення до предмета мови. У політичній комунікації термін «гібридна війна» характеризується мінливістю змісту з урахуванням специфіки засобу масової інформації, що формує попереднє поле конотацій.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі стосуються формуванню та розробленню пропозицій методологічного інструментарію щодо науково-практичного використання окресленої термінології на загальнонауковому рівні.

Література

1. Авер'янов В. Б. Державне управління : теорія і практика. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 432 с.
2. Бакуменко В. Д. Теоретичні та організаційні засади державного управління. Київ : Видавництво НАДУ, 2003. 210 с.
3. Гошовська В. А. Соціальна домінанта національної безпеки. *Стратегічна панорама*. 2003. № 2. С. 94-99.
4. Зубар І. В., Онищук Ю. В. Практика ЄС у децентралізації публічної влади та перспективи її застосування в Україні. *Публічне управління та митне адміністрування*. № 1 (32). 2022. С. 41-45.

5. Марчук Є. Україна: нова парадигма поступу : аналітичне дослідження. Київ : Аваллон, 2001. 215 с.
6. Нижник Н.Р., Мосов С.П. Теоретичні аспекти державного управління : монографія. Чернівці : Технодрук, 2011. 248 с.
7. Панченко О. А. Інформаційна безпека особистості: монографія. Київ : КИТ, 2011. 672 с.
8. Сабурова Г. Б. Основні напрями розвитку системи публічного управління в Україні. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2021. № 21. С. 23-28.
9. Скуратівський В. Соціальна безпека українського суспільства та шляхи її забезпечення. *Вісник НАДУ*. 2011. № 3. С. 194-204.

References

1. Averianov, V.B. (1998), *Derzhavne upravlinnia: teoriia i praktyka* [Public administration: theory and practice], Yurinkom Inter, Kyiv, Ukraine.
2. Bakumenko, V.D. (2003), *Teoretychni ta orhanizatsiini zasady derzhavnoho upravlinnia* [Theoretical and organizational principles of state administration], Vydavnytstvo NADU, Kyiv, Ukraine.
3. Hoshovska, V.A. (2003), “Social dominance of national security”, *Stratehichna panorama*, vol. 2, pp. 94-99.
4. Zubar, I. V. and Onyshchuk, Yu. V. (2022), “EU practice in decentralization of public power and prospects for its application in Ukraine”, *Publichne upravlinnia ta mytne administruvannia*, vol. 1 (32), pp. 41-45.
5. Marchuk, E. (2001), *Ukraina: nova paradigma postupu: analitichne doslidzhennya* [Ukraine: a new paradigm of progress: analytical research], Avallon, Kyiv, Ukraine.
6. Nyzhnyk, N.R. & Mosov, S.P. (2011), *Teoretychni aspekty derzhavnoho upravlinnia* [Theoretical aspects of public administration], Tekhnodruk, Chernivtsi, Ukraine.
7. Panchenko O.A. (2011), *Informacijna bezpeka osobystosti: monohrafija* [Personal information security: monograph], KIT, Kyiv, Ukraine.
8. Saburova, G. B. (2021), “The main directions of the development of the public administration system in Ukraine”, *Publichne upravlinnia i administruvannia v Ukraini*, vol. 21, pp. 23-28.
9. Skurativskyi, V. (2011), “Social security of Ukrainian society and ways of ensuring it”, *Visnyk NADU*, vol. 3, pp.194-204.

Стаття надійшла до редакції 04.12.2024 р.